

волостями Олександра Всеволодича, але, за вимогою Мстислава, змушені були їх повертати. 1227-1228 Данило й Василько поширили свою владу на Східну Волинь, заволодівши Луцьком і Пересопницею, заповіданими їм Мстиславом Ярославичем Німим. Лише після смерті Мстислава (1228) Данило почав відвойовувати у бояр і маріонеткових князів Галицьку землю. На початку 1234 він приєднав Белзьку волость, відновивши політичну єдність Волинської землі.

Романовичі успішно реформували військо, готуючись й до оволодіння галицькою “полуотчиною”. Неодноразово вони входили до Галича, але не могли утриматися там через опір бояр, яких підтримувала Угорщина. Лише 1238 Данило зміг утвердитися на галицькому столі, протиставивши боярству підтримку городян. Г.–В.к. було відновлено. Та його стабілізації завадив Батиїв погром 1241, хоча напередодні навали Романовичі поставили під свою владу Київ.

У вирішальній Ярославській битві 1245 Данило розгромив війська угорських та польських государів і галицьких бояр, завершивши боротьбу за відновлення єдності Г.–В.к. Пізніше Романовичі прагнули створити антимонгольську коаліцію, успішно воювали з монгольським полководцем Куремсою. Після смерті Данила Романовича (1264) Г.–В.к. було поділено між його синами і братом Васильком Романовичем.

Літ.: Дашкевич Н. Княжение Даниила Галицкого по русским и иностранным известиям. – К., 1873; Грушевський М. Історія України–Руси. – Львів, 1905, т.3; Пашуто В.Т. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси. – М.–Л., 1950; Котляр Н.Ф. Формирование территории и возникновение городов Галицко-Волынской Руси IX–XIII вв. – К., 1985; Його ж. Галицько-Волинська Русь. – К., 1998. Галицько-Волинський літопис. Дослідження. Текст. Коментар. – К., 2002.

М.Ф.Котляр.

ГАНЗА (Hanse) – об’єднання північнонімецького купецтва та міст під проводом м. Любек, що існувало впродовж 12-17 ст. і було створене з метою гарантування безпеки перевезень і захисту спільних економічних інтересів, особливо за кордоном. Інші назви об’єднання – Ганзейська унія, Любекська унія або Німецька Ганза, Любекська Ганза (Deutsche Hanse, Lübsche Hanse, lat.: Hansa Teutonica). Г. стала спадкоємицею німецьких купецьких товариств та об’єднань, одним з головних центрів діяльності яких було м. Вісбю (о. Готланд). Точна дата заснування Г. залишається предметом дискусій, відправними точками яких слугують заснування Любека – 1143 або його відбудова – 1159; надання привілеїв кельнським купцям англійським королем Генріхом II і придбання ними будинку на Темзі біля Лондонського мосту, т. зв. Gildhall (згодом перебудованого у знаменитий Stahlfhof) – 1157; створення німецької Г. у м. Вісбю – 1161; перша угода між

Любеком і Гамбургом – 1230; створення “Союзу вендських міст” – 1256-1264; перша письмова згадка про спілку німецьких купців в одній з грамот англійського короля – 1267.

Перетворення суто “купецької Ганзи” на “Ганзу міст” тривало аж до середини XIV ст. Перший загальноганзейський з’їзд на рівні міст (Hansetag, 1356) також вважається початком „Ганзи міст“. Більшість дослідників наголошує на умовності однозначного розмежування „купецької“ та „міської“ Г. За часів свого розквіту Г. об’єднувала близько 300 міст (за іншими оцінками, 100, 160 або 200). Перетворення „купецької Ганзи“ на „Ганзу міст“ стимулювалися змінами у Європі: занепадом старих торгівельних шляхів, „комерційною“ і „комунальною“ революціями, розвитком міст і вичерпанням захисного потенціалу внутрішнього імперського права у період т. зв. міжкоролів’я. Нові умови штовхали до розширення та урізноманітнення комерційної діяльності. Розрахунки з використанням боргових розписок, векселів або інших форм кредитування звільняли комерсантів від необхідності прямого товарного обміну та уможливлювали значне розширення торгівельних операцій. Традиційна система ярмаркової торгівлі поступово втрачала абсолютну пріоритетність внаслідок зміцнення позицій міст як нових торгівельних центрів. Міста мали також суто практичні переваги: важкі транспортні кораблі з глибокою осадкою (перш за все „когги“), котрі завдяки своїй значній вантажопідйомності дозволяли торгувати з використанням малої кількості суден, потребували глибоких і добре захищених міських гаваней.

Основна діяльність Г.: посередницька торгівля з використанням системи торгових та митних привілеїв між виробничими регіонами Північної, Західної, Східної і частково Центральної Європи, а також Середземномор’я. Фландрія, Англія і Північна Німеччина поставляли сукна; Центральна Європа, Англія і Скандинавія – метал; Північна Німеччина і західне узбережжя Франції – сіль; Іспанія – шовк, тканини; Східна Європа – в основному хутра й віск (з 16 ст. – хліб); Швеція – мідь; Норвегія – рибу і т. д. Ефективність посередницької торгівлі німецьких купців багато в чому була обумовлена успіхами німецької колонізації у слов’янських країнах Східної Європи і у Прибалтиці. Складовою успіху була й стратегія опори на військову силу німецьких рицарських орденів (Тевтонський орден та ін.). Представництва Г. функціонували у Новгороді, Стокгольмі, Брюгге, Лондоні та ряді інших міст, що не входили до об’єднання як повноправні члени. Торгівельні інтереси ганзейських купців поширювалися також на регіон арабського Сходу (“Орієнт”) і Китай. Основною заслугою товариств німецьких купців за кордоном вважається створення економічного простору балтійських країн.

Протягом століть Г. здійснювала значний вплив на долю європейської економіки і політики з використанням широкого арсеналу засобів – від дипломатичних переговорів до торгової блокади і навіть військових дій. Спілка (насамперед її провідна любекська гілка, т. зв. «вендське ядро») здійснювала серйозний економічний і політичний тиск на держави. Важливою передумовою ганзейського єднання стала розбудова транспортної

галузі, особливо морського судноплавства з використанням нового типу парусних вантажних суден “когтів”, які перетворилися на своєрідний символ Г.

Незалежно від “великої” північнонімецької Г., „ганзами“ також називалися і деякі інші об’єднання купців аж до Австрії. Однак у цих випадках йшлося не про політичне об’єднання міст і територій, а про спілки, гільдії купців, до яких вступали окремі торговці. Часто такі спілки були орієнтовані на конкретний ярмарок і на період його проведення брали на себе ті функції економічного контролю, котрі у більших містах зазвичай виконувалися цехами, гільдіями, корпораціями. Реальна влада у ганзейських містах належала вищому буржуазному прошарку на той час – патриціату (буржуазній “аристократії”). Постійні мешканці міст, які існували з власного прибутку, вважались “громадянами”. Найвищі щаблі у соціальній ієрархії займали купці і капітани торгових кораблів. Громадянство наслідувалося, але його можна було втратити. Першою умовою для його одержання було німецьке походження, тобто бути “уродженим підданим” “Священної римської імперії германської нації”.

Патриціат та громадяни міста обирали сенат та голову міста – бюргермайстера або обербюргермайстра. За реальною владою та політичним впливом бюргермайстер Любека мав у Європі вищий статус, ніж цілий ряд князів і навіть королів, а за своїм багатством Любек переважав деякі феодальні держави того часу. Проте, колосальні міжнародні зв’язки та велетенські матеріальні можливості Г. залишилися незатребуваними в загальнодержавному масштабі – союз з імператором так і не склався. Кожне ганзейське місто було автономним, але не мало права шкодити Г. Спільними зусиллями придушувалась конкуренція інших країн та відстоювались комунальні свободи міст від зазіхань феодальної знаті. Ганзейський союз забезпечував своїм членам право складувати власні товари; обов’язкове складування (пред’явлення товару) для іноземних купців та інші привілеї. Найбільш ефективним знаряддям конкуренції було бойкотування товару певного порту або країни на підставі постанов ганзейських з’їздів. Попри потужні впливи ганзейської торгівлі існували суттєві відмінності у торговельній практиці Заходу і Сходу. У той час як на Заході швидко поширювались використання торгових агентів і кредитування операцій, на Сході, особливо у торгівлі з Новгородом та вздовж дюн, ще зберігались традиції локалізованих купецьких спілок та прямого товарного обміну.

Разом з тим давалися взнаки західні впливи на сході європейського континенту і, зокрема, в українських землях. Окремі юрисдикції, що базувалися на нормах магдебурзького права, існували в ряді міст Галицько-Волинської держави вже у 13 ст. (у колоніях німецьких поселенців у Львові, Володимирі, Луцьку). До часів князювання Романа Мстиславовича відносяться згадки про появу німецької колонії у Володимирі-Волинському, а також пов’язану з нею юрисдикцію німецьких єпископів. Збереглося літописне свідоцтво близькості до князівського двору володимирського патриція німця Марколта, який “приймав князів обідом”. Князь Лев Данилович надав німецькому війтові Бертольд у млин у Львові та села Малі Винники

та Підберезці. 1356 Львів отримав магдебурзьке право. Німецькі колонії та відповідно ганзейські купці відігравали роль посередників у торгівельних і культурних зв'язках українських земель із країнами Європи. Завдяки їхнім зусиллям низка міст Галичини залучається до ганзейської торгівлі. Київ лишився за межами цього руху і дедалі більше втрачав своє колишнє економічне і політичне значення. Головними адресатами українського експорту стали Вроцлав і Гданьськ/Данциг. Транзитними пунктами торгівлі з країнами Сходу і Півдня були Кам'янець-Подільський, Володимир і Львів, купецтво яких перепродувало левантійські товари у Росію, Білорусію і на захід – до Польщі, Німеччини та інших країн. Така модель торгівельних відносин українських земель із зовнішнім світом обумовлювалася загальною історичною ситуацією після монголо-татарського нашествия 1241, котре спричинило глибоку руйнацію господарства, зменшення чисельності населення. Поступове економічне відродження, активізація торгівлі починається від середини 14 ст., однак ці процеси ще гальмувалися набігами орд зі Степу. Окрім того, українські землі залишалися під цілковитим іноземним контролем – Великого князівства Литовського і Польського королівства (згодом Речі Посполитої), Угорщини, Молдови, Російської держави. Це фактично унеможливлювало самостійну торгівельну активність і підвищувало посередницьку роль привілейованих купецьких об'єднань. Як внутрішня, так і зовнішня торгівля на українських землях у період 14 - першої пол. 17 ст. підлягала жорсткій регламентації, що спричиняла розорення значної частини дрібного і середнього купецтва. Збереглися історичні свідчення про спроби купців об'їхати Диким Полем митниці на Київщині. Так само щодо Луцької митниці у 1617 вчинив один з люблінських купців. За подібну провину король Сигизмунд III в універсалі 1615 наказав конфісковувати товари, насамперед волів, на всій території держави. За таких умов контакти купецьких гільдій і міст були особливо важливою формою політико-правового забезпечення розвитку торгівельно-економічних стосунків. 1324 датується "Лист ради м. Володимира до ради м. Штральзунда з підтвердженням належності до Володимирської міської громади купців Бертрама і Миколая Русинів, товари яких після кораблетрощі затримані у Штральзунді".

З кінця 15 ст. починається період поглиблення кризи і занепаду Г., причинами якого стали: перенесення "центру ваги" західної торгівлі з Балтійського моря на Атлантику після відкриття та активізації освоєння Американського континенту; занепад "шовкового шляху" після повалення Золотої Орди; знищення Москвою вільної Новгородської республіки як постачальника товарів та сировини до Західної Європи. Певну роль відіграли й міграція промислового осереддя, котрий тривалий час залишався важливим сегментом ганзейської торгівлі, зміцнення у Балтійському регіоні позицій місцевих володарів, які дедалі підпорядковували собі міста. 1669 Любек, Гамбург, Бремен, Данциг, Росток, Брауншвейг, Хільдесхайм, Оснабрюк та Кельн провели у Любеку останній ганзейський з'їзд, після якого Гамбург, Бремен і Любек взялися одноосібно опікуватися питаннями захисту закордонних контор. Ці три міста й пізніше трималися разом,

забезпечуючи дипломатичне представництво спільних інтересів при європейських дворах та у важливих портах. Кольори Г. (білий і червоний) й сьогодні використовуються у гербах багатьох колишніх ганзейських міст. Вже в наші часи (1980) у м. Цволле було засновано т. зв. „Нову Ганзу“ як „транскордонне життєво-культурне співтовариство міст“. Метою цієї організації є підтримка торгівлі і туризму і щорічне проведення в одному з колишніх ганзейських міст „ганзейських з'їздів нової доби“.

Літ.: Quellen zur Hanse Geschichte / Rolf Sprandel (Hrsg.). – Darmstadt, 1982; Bracker J. (Hrsg.). Die Hanse – Lebenswirklichkeit und Mythos, 2 Bd., – Hamburg, 1989; Торговля на Україні XIV - середина XVII століття. Волинь і Наддніпрянина. Актові джерела. – К., 1990; Ziegler U. Die Hanse: Aufstieg, Blütezeit und Niedergang der ersten europäischen Wirtschaftsgemeinschaft. – Bern, 1996; Подаляк Н.Г. Ганза: Мир торговли и политики в XII-XVII столетиях. – К., 1998; Dollinger Ph. Die Hanse. – Stuttgart, 1998; Daemel E. Die Blütezeit der deutschen Hanse, hansische Geschichte von der zweiten Hälfte des vierzehnten bis zum letzten Viertel des fünfzehnten Jahrhundert. – Berlin, 2001; Hammel-Kiesow R. HANSE. – München, 2004; Гуржій О.І. Деякі проблеми становлення купецького стану в Україні. – К., 2004.

О.М.Горенко.

ГЕНЕРАЛЬНА АСАМБЛЕЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ – один із головних органів Організації Об'єднаних Націй, який визначає її політику. До складу Асамблеї входять усі держави-члени ООН. Кожна держава має однаковий з іншими правовий статус. Діяльність ГА ООН регулює Статут ООН. Пріоритетними напрямками у її роботі є міжнародне співробітництво з підтримання миру та безпеки, роззброєння, соціального, економічного і національно-культурного розвитку всіх держав, охорони довкілля. Згідно зі Статутом, ГА здійснює важливі повноваження щодо внутрішнього життя ООН: обирає непостійних членів Ради Безпеки та членів Економічної і соціальної ради, спільно з Радою Безпеки – суддів Міжнародного суду, призначає Генерального секретаря, приймає до ООН нових членів, схвалює бюджет ООН, контролює її фінансову діяльність, розглядає щорічні звіти про роботу всіх органів ООН та її спеціалізованих установ. Рішення з найважливіших питань приймаються більшістю у дві третини голосів присутніх і тих держав, що беруть участь у голосуванні. Основна форма діяльності ГА ООН – щорічні чергові сесії. На вимогу Ради Безпеки чи більшості членів ООН скликаються спеціалізовані, або надзвичайні сесії Асамблеї. Робота кожної сесії відбувається на пленарних засіданнях і в комітетах. Рішення з питань, які розглядаються комітетами, ухвалюються на пленарних засіданнях і мають рекомендаційний характер. Офіційні і робочі мови ГА ООН – англійська, французька, іспанська, російська, арабська і китайська. Засідання відбуваються у Нью-Йорку (США).